

Zout op de aardappels

Monika van Paemel Op 8 december werd het eerste exemplaar van de *Rechtwijzer voor auteurs* overhandigd aan Monika van Paemel. (De *Rechtwijzer* is een gids over juridische, politieke en sociale facetten van schrijven en vertalen; Boekmanstichting/SdU.) Deze Vlaamse schrijfster sprak de onderstaande woorden, over de positie van de auteur en de fascinatie voor het woord. In het kleine Nederlandse taalgebied moeten overheid en uitgever mede zorgen voor de taal. Monika van Paemel roept het al twintig jaar - het liefst zou ze er nooit meer over spreken.

Breek me de bek niet open! dacht ik bij de verschijning van de *Rechtwijzer voor auteurs*. Wat wil het geval? Toen ik omstreeks mijn veertiende aan mijn grootmoeders meedeelde schrijver te willen worden waren zij verre van enthousiast. De ene, een boerin en godvruchtig, vreesde dat ik door het benoemen van de dingen ongelukkig zou worden. De andere, een aannemer van bouwwerken en bloednuchter, beweerde dat ik met schrijven niet eens het zout op de aardappels zou verdienen. In die tijd dong ik mee in een opstelwedstrijd voor Nederlandse scholieren. Ik verbleef aan de Belgisch-Nederlandse grens en ging de tekst in Roosendaal posten. Toen uitkwam dat het winnende opstel binnengesmokkeld was, mocht ik de prijs toch houden. Mijn grootmoeders waren apetrots, maar het boekenpakket dat ik kreeg werd door mijn vader in beslag genomen.

Zo wordt een schrijver geboren, tussen de onzekerheid en de aandrift om te creëren, en het

sociaal-economisch vacuüm waarin dit verhaal zich afspeelt. Schrijven was geen vak, maar een min of meer verdachte bezigheid. Voor mij was het ook een manier van leven, je wordt wat je doet. En een beetje schrijven is zoiets als een beetje zwanger zijn. De taal verwerven, een oeuvre uitbouwen, achter je woorden staan. Schrijvers hebben geen macht maar zeggenschap, en dat verplicht.

Aanvankelijk zit er niemand op jouw boek te wachten. Ik heb wel eens gezegd dat, indien er geen lezers voor mijn werk te vinden zouden zijn, ik er eentje zou vangen en op een stoel vastbinden. En dan voorlezen. Het boek komt immers tot leven in de verbeelding van evenzovele lezers, daar wordt de taal werkelijkheid en dat is er tegelijk het nut en het plezier van. Om van het schrijven tot het lezen te geraken moet de tekst worden geproduceerd, uitgegeven en verkocht. En zowel als geestelijk goed, en materieel voorwerp worden begeleid en

beschermd. Ondertussen moet de auteur bij wie het allemaal is begonnen, die als het ware de grondstof heeft geleverd, zorgen dat er brood op de plank komt. Je kunt stellen dat de schrijver in het produktieproces de onmisbare maar ook de zwakste schakel is.

In de *Hard op de tong-lezing* heb ik de zolderkamermythe gehekeld. Het genie dat blauw van de kou en half verhongerd meesterwerken schrijft, indien van het vrouwelijk geslacht bij voorkeur aan de hoek van de keukentafel. Alsof armoede en ellende schoonheid en wijsheid voortbrengen. Dat sluit aan bij het beeld van de kunstenaar als bovenaards of buitenwerelds wezen dat opgaat in creatieve barensweeën, en zich als louter geest en gevoel nooit in het praktische en materiële bestaan kan begeven. Beide denkbeelden zijn negentiende-eeuwse draken die wij nog dagelijks moeten bestrijden omdat ze zowel in de structuren als in het collectieve geheugen een rol spelen. En waarvan in het mediacircus de profane versie wordt getoond. De schrijver, zijn obsessies, kinderjaren, ouders, minnaars en minnaressen, zijn katten, en ach ja, ook nog een boek, overgeleverd aan het volksgericht. Je mag hopen dat je kop bevalt en je praatje lollig wordt gevonden, want tussen de met lauweren gekroonde en de weggehoonde auteur zit maar een kleine marge.

Wie zijn taal schendt, schendt zijn neus
The medium is the message. Maar wie of wat wordt er verkocht? Kijkschrijvers zijn niet altijd leescijfers. Dat het boek geen enkelvoudige waar is, en de auteur niet als popster voor het voetlicht moet treden, is ook zichtbaar in het commerciële opbod van literaire prijzen. De vertoning doet aan het liedje van Heer Halewijn denken:

‘Er werd gehouden een groot banket en het hoofd werd op de tafel gezet.’
Jammer, want de media kunnen de auteur en

zijn boek ook aan een breder publiek voorstellen, en een bekroning is met de erkenning van het werk een welkome aanvulling van het inkomen. Maar dan moet men wel begrip hebben voor de positie van de auteur en kennis van het werk. De schrijver is engel noch duivel, maar een persoon, ook een rechtssubject dat bepaalde arbeid verricht. Het boek, vooral het literaire boek, kan niet als tandpasta worden gesleten.

Het creatieve, in dit geval met en door taal, moet zowel voor de maker als voor de gebruiker mogelijk en toegankelijk worden gemaakt. Het moet door overheid en bedrijfsleven met kunde en vrijwaring van de eigenheid van de persoon en het werk, in het maatschappelijk bestel worden ingepast. Het valt buiten de opzet van dit betoog, het belang van taal en literatuur toe te lichten, maar dat deze complexe materie naast geestelijke en gevoelsmatige elementen ook een economische waarde vertegenwoordigt, is duidelijk. Wie zijn taal schendt, schendt zijn neus, en voelt dat vroeg of laat in zijn beurs.

Ik ben zeker geen aanhanger van *Eigen taal eerst*, wat dat betreft ben ik een gelukkige zwerver en lees eigen, vreemd en vertaald. Als ik me naar het buitenland begeef zal ik zo mogelijk de taal van dat land voeren. Iemands taal proberen te begrijpen en hem daarin tegemoet komen is een teken van respect en een erkenning van de andere. Maar ik ben een Vlaamse en mijn taal is het Nederlands. Ik herhaal wat ik in de *Louis Paul Boon lezing* heb gezegd: ‘Net zo min als ik me op de vorm van mijn neus of op de kleur van mijn ogen zal beroepen, zal ik mijn taal superieur verklaren, de verscheidenheid, het ritme, of het accent afwijzen. Voortgekomen uit het grensgebied van het Nederlands, geconfronteerd met het expansieve Frans en het niet minder expansieve Engels, weet ik dat de taal zo precies mogelijk moet worden gebruikt. Zij is niet alleen het uitdrukkingsmiddel van de schrijver, maar het

Monika van Paemel

is een Vlaamse auteur

gezicht van het volk, de kunst en de handel, de wetenschap en de industrie, waardoor dit volk zal bestaan, of waarmee het zal verdwijnen.' Als ik een minister hier steenkolenengels hoor praten of aan de Heregracht wordt gewekt met: 'Good morning Madam, it's eight o'clock, and you're in Amsterdam', vraag ik me af of dit een uiting is van handelsgeest of van zelfhaat.

In een betrekkelijk klein taalgebied, dat in een groter sociaal-economisch bestel (de Europese Unie) is opgenomen, zal zowel overheid als bedrijf mede voor taal en literatuur moeten zorgen. Het gaat daarbij niet om het opvolgen van de al dan niet wispelturige mecenas, maar over het ontwerpen van structuren en over investeren, zonder aan het eigene of de vrijheid van het woord te raken. Omdat het Nederlands de taal van twee landen is zal men ook grensoverschrijdend, met respect voor historisch gegroeide verschillen, moeten samenwerken. De Nederlandse literatuur, waarin het werk van schrijvers uit Noord en Zuid in het hele taalgebied wordt gelezen, bewijst dat onze verschillen vruchtbaar zijn, dat wij er ons voordeel mee kunnen doen en ervan kunnen genieten. De rijksgrens is geen taalgrens, en als schrijver heb ik geen paspoort, of het is de taal.

Twee in hetzelfde bedje ziek

Vanzelfsprekend: samenwerken betekent gedeelde verantwoordelijkheid, het nakomen van afspraken, en het vervullen van verplichtingen. In 1972 werd ik lid van de actiegroep Schrijversbelangen van de Vlaamse Vereniging van Letterkundigen. In de Nederlandse VvL had een gelijkwaardige beweging de oprichting van een vakbond voor schrijvers tot gevolg en de stichting Fonds voor de Letteren en later de invoering van het leenrecht. In Vlaanderen liep de poging vast in een even koddig als pijnlijk conflict tussen zogenaamde christelijke - katholieke - en

zogenaamde vrijzinnige - ongelovige - auteurs. Zoals wel vaker in België gingen er partijpolitieke belangen schuil achter ethische en gevoelsmatige bindingen. Daardoor wordt de bestuurlijke integriteit aangetast; in dit geval werd de zo noodzakelijke professionalisering van het schrijversvak op de lange baan geschoven en de al even noodzakelijke samenwerking met Nederland bemoeilijkt. Bij de betrokken ministers en de regering lijkt de goede wil aanwezig, maar er is nog altijd geen onafhankelijk Fonds voor de Letteren, en over het leenrecht wordt voorzichtig als 'leenvergoeding' gesproken. Wel is het bedrag van de werkbeurzen aanzienlijk verhoogd, en kunnen ook Nederlandse auteurs in Vlaanderen een beurs aanvragen, maar het blijft, alle verhoudingen in acht genomen, behelpen. Het gaat niet aan dat een land dat in een federatie, het koninkrijk België, zijn zelfstandigheid heeft verworven op grond van de taal - er bestaan gelukkig geen etnische Vlamingen - niet de structuren opricht en de kredieten vrijmaakt waarin die taal kan gedijen.

Het gaat soms om voor de hand liggende zaken. De *Prijs der Nederlandse letteren* wordt om de beurt aan een Nederlandse en aan een Vlaamse auteur toegekend en afwisselend in beide landen uitgereikt. Het PEN-centrum voor Vlaanderen heeft dit jaar de PEN-prijs aan Breyten Breytenbach toegekend. Het geld voor die bekroning wordt door een bank gegeven. Wat belet de Vlaamse gemeenschap om ook officiële literaire prijzen aan Nederlandse auteurs toe te kennen? Een bloeiende cultuur stoot niet af maar poldert in.

Zoals bekend wordt het werk van vele, zo niet de beste Vlaamse auteurs in Nederland uitgegeven, en uitgeverijen zijn geen filantropische instellingen. Vlaanderen is ook als boekenmarkt niet oninteressant. Maar het economisch overwicht van het Nederlandse uitgeversbedrijf en de zelfverzekerdheid van

staat en instellingen mag er niet toe leiden dat men het laken naar zich toe haalt, en met de ene hand probeert terug te nemen wat men met de andere hand geeft. Men kan niet samenwerken zonder elkaar tegemoet te komen, en wat dat betreft zijn er twee in hetzelfde bedje ziek.

Voor u staat geen culturele gastarbeider of een gefrustreerde auteur. Dankzij een beetje Vlaanderen en veel Nederland kan ik in de lage landen overwinteren. De relatie met mijn uitgever is die van een even romantisch als zakelijk huwelijk. Ik probeer zo goed mogelijk te schrijven, hij probeert mijn boeken zo goed mogelijk te verkopen, en wij doen dat in goed vertrouwen. Met de lezers uit Noord en Zuid deel ik de fascinatie voor het creatieve woord, de roman en de poëzie. En de voertaal voor deze hartstocht is het Nederlands dat wij delen. Het enige wat mij ontbreekt is meer tijd om mij in het literaire werk te begeven. En af en toe heb ik last van wat je in freudiaanse terminologie de oerscène noemt, dan breng ik weer tekst naar het Noorden en zie ik mijn grootmoeders hoofdschuddend toekijken.

Toen ik in Antwerpen tijdens een vergadering onder voorzitterschap van prins Filip deze taaie materie nog maar een keer uiteenzette, zei een uitgever dat het goed was dat dit hardop werd gezegd, dat het eigenlijk moest worden neergeschreven. Boos riep ik uit: 'Maar mijnheer, ik herhaal dit al twintig jaar, en zou er het liefst nooit meer over spreken. Als u van uw taal en onze literatuur houdt, moet u er ook voor zorgen, en mij laten schrijven.'

Ik wist toen nog niet van de *Rechtwijzer voor auteurs*, maar u begrijpt, wat mij betreft zou het verplichte leetuur mogen zijn. In ieder geval warm aanbevolen.

Bibliografische gegevens

Van Paemel, M. (1995) 'Zout op de aardappels'. In: *Boekmancahier*, jrg. 7, nr. 23, 57-59.